

گونه‌شناسی مسکن روستایی «استان مازندران»

WWW.KOTABIR

تألیف

دکتر غزال راهب

عضو هیأت علمی مرکز تحقیقات راه، مسکن و شهرسازی

دکتر عباس ترکشوند

عضو هیأت علمی دانشگاه گیلان

تهران

زمستان ۱۳۹۳

سرشناسه: راهب، غزال، ۱۳۵۵-
عنوان و نام پدیدآور: گونه شناسی مسکن روستایی استان مازندران /تالیف غزال راهب، عباس
ترکاشوند.
مشخصات نشر: تهران: بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری: ۲۰۴ص. مصور (رنگی)، جدول (رنگی)، نمودار (رنگی).
شابک: ریال ۹-۶۵-۶۶۷۲-۶۶۴-۹۷۸-۹
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
موضوع: مسکن روستایی ایران - مازندران.
شناسه افزوده: ترکاشوند، عباس، ۱۳۵۵.
شناسه افزوده: بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، دفتر مطالعات و تحقیقات مسکن روستایی.
رده بندی کنگره: ۹۳/۱۳۴۴ت۹الف/۷۵۶۶/NA
رده بندی دیویی: ۷۱۱/۵۸۰۹۵۵۲۲
شماره کتابشناسی ملی: ۳۵۱۶۳۳۵

گونه شناسی مسکن روستایی استان مازندران

تالیف: غزال راهب و عباس ترکاشوند

ویراستار: فریبرز محمدی فارسانی

طراح جلد: مهدی وجدانی

ناشر: بنیاد مسکن انقلاب اسلامی

تیرگرافی و چاپ و صحافی: انتشارات آرمانشهر

چاپ اول: زمستان ۱۳۹۳

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شماره شابک: ۹-۶۵-۶۶۷۲-۶۶۴-۹۷۸

بها: ۲۵۰.۰۰۰ ریال

تمامی حقوق مربوط به این کتاب محفوظ و متعلق به بنیاد مسکن انقلاب اسلامی می باشد.

تهران - خ دکتر فاطمی - شماره ۲۷۱ - صندوق پستی ۱۵۸۷۵/۴۹۱۳

تلفن: ۸۸۹۸۴۴۷۷

دورنگار: ۸۸۹۸۴۵۳۷

نشانی سایت: www.bonyadmaskan.ir

لطفاً کلیه انتقادات و پیشنهادات و نقطه نظرات اصلاحی خود را به نشانی:

Publish@bonyadmaskan.ir

با ذکر نام کتاب و شماره صفحه ارسال نمایید.

پیش‌گفتار ناشر

طی چند دهه‌ی اخیر، به منظور رشد و توسعه‌ی مناطق روستایی و ارتقای کیفیت محیط کالبدی روستاها، اقدامات گسترده‌ای توسط دولت‌ها به عمل آمده است که از جمله‌ی آن‌ها می‌توان به تهیه و اجرای طرح‌های هادی و ساماندهی روستایی، طرح‌های احیای بافت‌های باارزش و بهسازی و نوسازی واحدهای مسکونی روستایی اشاره کرد. هر نوع تلاشی در این زمینه زمانی قرین به موفقیت خواهد بود که واقعیت‌های موجود، نیازهای جامعه‌ی روستایی، ارزش‌ها و خصلت‌های زندگی اجتماعی و اقتصادی و ویژگی‌های معماری آن‌ها به صورت مناسب در سیاست‌ها و نظام برنامه‌ریزی و طراحی، بازخورد پیدا نماید و در آن ملحوظ شود. برای رسیدن به چنین مقصودی، شناخت قانونمندی‌های موثر در شکل‌گیری مسکن، بافت و ارزش‌های پایدار معماری روستایی شامل ابعاد زیبایی‌شناختی، تناسبات، ویژگی‌های اقلیمی، زیست محیطی، ساخت و مصالح و... ضرورت می‌یابد.

با عنایت به موارد فوق و همچنین فقدان منابع کافی در حوزه‌ی مطالعات روستایی، معاونت امور بازسازی و مسکن روستایی بنیاد مسکن انقلاب اسلامی به عنوان متولی طرح ویژه‌ی بهسازی و نوسازی مسکن روستایی، اقدام به تهیه‌ی مجموعه‌ای از طرح‌های پژوهشی تحت عنوان «گونه‌شناسی و تدوین احکام و ضوابط مسکن روستایی» در استان‌های مختلف کشور نمود که کتاب حاضر، حاصل یافته‌های یکی از این پژوهش‌ها در استان مازندران می‌باشد. امید است با انتشار این کتاب، گامی رو به جلو در زمینه‌ی شناخت ویژگی‌های مسکن روستایی استان مازندران برداشته شده و زمینه‌ی طراحی‌های آتی مسکن روستایی، منطبق بر هویت معماری روستایی آن استان فراهم گردد.

در انتها لازم می‌دانم از حمایت‌های بی‌دریغ جناب آقای مهندس مهدیان، معاون محترم امور بازسازی و مسکن روستایی؛ زحمات جناب آقای دکتر سرتیپی‌پور و خانم‌ها مهندسین محبوبه مسجدکی و مریم خرمشاهی، ناظران محترم طرح پژوهشی؛ همکاران محترم دفتر مسکن روستایی؛ جناب آقای دکتر ترکاشوند و سرکار خانم دکتر راهب، مشاوران محترم طرح و مولفان کتاب؛ نیز از تمهیدات جناب آقای حسن رضایی، مدیر کل محترم روابط عمومی برای انتشار و همکاران دفتر مطالعات و تحقیقات مسکن روستایی که در فرایند تدوین و چاپ این کتاب همراهی نموده‌اند، قدردانی و تشکر نمایم.

شایان ذکر است دفتر مطالعات و تحقیقات مسکن روستایی، که مسوولیت نظارت و راهبری این طرح پژوهشی را برعهده داشته، در راستای نشر نتایج طرح‌های پژوهشی اقدام به چاپ یافته‌های این طرح نموده و نتایج حاصله را خالی از ایراد نمی‌داند. لذا این دفتر، پذیرای پیشنهادها و نظرهای کارشناسی صاحب‌نظران و اساتید محترم در جهت رفع ایرادهای احتمالی و کامل‌تر شدن مجموعه خواهد بود.

محمد علی وجدانی

مدیرکل دفتر مطالعات و تحقیقات مسکن روستایی

روستا یکی از اجزای بنیادین نظام اجتماعی-اقتصادی و فضایی کشور است. همواره، بخش بزرگی از جمعیت ایران، ساکن روستاها بوده‌اند. هرچند که نسبت جمعیت روستانشین کشور به جمعیت شهرنشین آن در خلال دهه‌های اخیر مرتباً کاهش یافته است، تعداد روستانشینان همواره با افزایش روبرو بوده است. در سال ۱۳۴۵، نزدیک به ۶۴ درصد جمعیت کشور، ساکن در روستاها بوده‌اند. این نسبت، تا سال ۱۳۸۵، به ۳۱ درصد کاهش یافته است. حال آن‌که جمعیت روستایی کشور در این بازه‌ی زمانی، از ۱۶ میلیون و پانصد هزار نفر، به حدود ۲۲ میلیون نفر افزایش یافته است. بنابراین، هر چند که در نسبت، دائماً سهم جامعه‌ی روستایی در ترکیب جمعیتی کشور، کاهش داشته است، عملاً، هرگز منقبض نشده و بالعکس، بسط بیشتری یافته است. کاهش سهم جمعیت روستایی به شهری، حاکی از مهاجرت روستاییان به شهرها است که اغلب، در جستجوی فرصت‌های بهتر برای زندگی، از جمله شرایط بهتر اقتصادی، آموزشی، درمانی و اجتماعی رخ می‌دهد.

از سوی دیگر، بخش عمده‌ای از مجموع تولید ناخالص ملی کشور اختصاص به محصولات کشاورزی دارد که به رغم شکل‌گیری و توسعه‌ی بیش از پیش نهادهای حرفه‌ای متکفل امر کشاورزی، کماکان متولی و عهده‌دار اصلی آن، کشاورزان روستانشین هستند. در این میان، علی‌رغم تصریح و تأکید برنامه‌های توسعه‌ی ملی بر رشد کشاورزی و صنایع وابسته به آن، این امر به دنبال مهاجرت روزافزون روستاییان به شهرها در معرض تهدید قرار گرفته است. بدین ترتیب، چنانچه مهاجرت روستاییان به شهرها متوقف نشده و یا کند نشود؛ به دلیل فقدان موازنه‌ی مناسب در جمعیت شهری و روستایی کشور و تبعات اقتصادی، اجتماعی ناشی از آن، توسعه‌ی ملی دچار تهدید خواهد شد.

بخش بزرگی از علت‌های این مهاجرت، ریشه در تفاوت سطح زندگی شهری و روستایی دارد که خود، ناشی از پایین بودن سطح درآمد و کمبود فرصت‌های شغلی در روستاها نسبت به مناطق شهری است. از این رو، توسعه‌ی همه‌جانبه که یکی از محورهای اصلی آن، توسعه‌ی کالبدی روستاها است، از مهم‌ترین ضرورت‌های جنب جمعیت و کاهش مهاجرت روستاییان به شهرها است. طرح‌های هادی و همچنین طرح‌های بهسازی مسکن روستایی، که در سال‌های اخیر توسط بنیاد مسکن انقلاب اسلامی در روستاهای سراسر کشور اجرا شده است، جملگی در راستای این هدف شکل گرفته‌اند. ضمن آن‌که بازسازی‌های پس از سوانح نیز که اغلب باتوجه به هدف‌های توسعه محور روستایی برنامه‌ریزی می‌شوند، در این چارچوب قرار می‌گیرند. این در حالی است که هرگونه ساخت‌وساز جدید در روستاهای کشور، برای آن‌که در سازگاری با هدف‌های توسعه‌ی همه‌جانبه - از جمله توسعه‌ی پایدار - باشد، ضرورتاً نیازمند هماهنگی با بستر طبیعی و اجتماعی و همچنین حفظ ارزش‌های بومی است. موج عظیم مداخلات در محیط کالبدی روستاها و به طور خاص، شتاب فزاینده‌ی ساخت‌وساز مسکن در روستاهای کشور، ضرورت توجه به این موضوع را دوچندان کرده است. ساخت‌وسازهای جدید در روستاها، گرچه باید به رفع معضلات گونه‌های پیشین بی‌انجامد، باید درتداوم منطقی آن‌ها نیز قرار گیرد. این مهم، نیازمند شناخت صحیح الگوهای بومی مسکن روستایی و کشف ارزش‌ها و اصول قابل تداوم آن است.

طرح‌های گونه‌شناسی مسکن روستایی در کشور، اغلب با این هدف تعریف شده‌اند. این طرح‌ها که در اواخر دهه‌ی پنجاه و اوایل دهه‌ی شصت توسط مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن و نیز بنیاد مسکن انقلاب اسلامی در برخی استان‌های کشور به‌انجام رسیده است، در دهه‌ی اخیر، توسط بنیاد مسکن با همت و جدیت بیشتری دنبال شد که ماحصل آن، تهیه‌ی طرح‌های گونه‌شناسی تقریباً در تمامی استان‌های کشور است. در راستای برنامه‌ی مذکور، طرح‌های گونه‌شناسی مسکن روستایی در استان‌های گیلان، گلستان، مازندران و قزوین در دستور کار بنیاد مسکن انقلاب اسلامی قرار گرفت و توسط نگارندگان، به انجام رسید. این طرح‌ها به دسته‌بندی و شناخت الگوهای بومی مسکن روستایی در این استان‌ها پرداخته و در ادامه با تکیه بر ارزش‌های بومی و نیازهای نوین جامعه‌ی روستایی، ضوابط و احکام طراحی مسکن بهینه‌ی روستایی در این استان‌ها را ارائه داده است. همچنین، در نهایت براساس شناخت منطقه و ضوابط پیشنهادی، نمونه‌هایی از واحدهای مسکونی روستایی در پهنه‌های مختلف این استان‌ها را طراحی نموده است. مجموعه‌ی حاضر، خلاصه‌ای از نتایج طرح مذکور در استان مازندران است که برای استفاده‌ی اهل فن، اعم از محققین، دست‌اندرکاران مسکن

۱. مطابق نتایج سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵ جمعیت روستایی کشور، ۳۱ درصد کل جمعیت کشور را شامل می‌شود. اما، این عدد براساس تعریفی کمی از روستا - که تنها بر جمعیت آن اتکا دارد - حاصل شده است. از این رو، چه بسا سکونتگاههایی که بنا به تعریف، در زمره‌ی شهرها طبقه‌بندی شده‌اند؛ حال آن‌که، به واقع باید در شمار روستاها انگاشته شوند. بدین ترتیب، روستانشینان واقعی کشور، عملاً بسیار بیش از آن چیزی است که آمار به آن اذعان دارد.

۲. جمعیت روستایی استان مازندران از ۶۶ درصد از جمعیت کل استان در سال ۱۳۵۵ به ۵۰ درصد در سال ۱۳۸۵، کاهش یافته است.

روستایی - به ویژه در استان مازندران - دانشجویان و به طور کلی، افرادی که در حوزه‌ی مسکن روستایی (به طور عام) و مسکن روستایی استان مازندران (به طور خاص) فعالیت می‌کنند، تدوین شده است. گرچه تلاش شده است که اهم مطالب مرتبط با طرح اصلی در مجموعه‌ی حاضر منعکس گردد، به دلیل لزوم تلخیص مطالب مشروح و مبسوطی که در تحقیق ذکر شده است، بسیاری از جزئیات بعضاً ارزشمندی که امکان شناخت عمیق‌تری از الگوهای بومی مسکن در منطقه در تعامل با محیط را فراهم می‌آورند، به ناچار حذف شده‌اند. لذا به خوانندگان محترم توصیه می‌شود که در صورت نیاز به شناخت بهتر و عمیق‌تر الگوهای مسکن بومی روستایی در استان مازندران و یاز نیاز به جزئیات بیشتر در خصوص واحدهای مسکونی برداشت‌شده، حتی‌المقدور به گزارش تفصیلی طرح گونه‌شناسی و تدوین ضوابط و احکام مسکن روستایی استان مازندران، مراجعه نمایند.

لازم به ذکر است که انجام این پژوهش، بدون پشتیبانی‌های بنیاد مسکن انقلاب اسلامی میسر نبود. بنابراین، لازم است به دلیل فراهم آوردن فرصت و فضای انجام این تحقیق و همچنین تدوین کتاب مرتبط با آن، از معاون محترم امور بازسازی و مسکن روستایی بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، جناب آقای مهندس مهدیان قدردانی شود. همچنین، یاری و پی‌گیری‌های مستمر مدیرکل محترم دفتر مطالعات و تحقیقات مسکن روستایی، جناب آقای مهندس وجدانی و نیز مدیرکل سابق دفتر مسکن روستایی، جناب آقای مهندس فرشچیان سهم بزرگی در سرانجام یافتن تحقیق و نیز کتاب حاضر داشته که شایسته‌ی تشکر بسیار است. به‌علاوه، لازم است از زحمات دلسوزانه و متعهدانه‌ی کارشناسان محترم دفتر مطالعات و تحقیقات مسکن روستایی، سرکار خانم مهندس خرمشاهی و سرکار خانم مهندس مسجدی سپاس‌گزاری ویژه نموده و همچنین از کارشناسان محترم دفتر مسکن روستایی، سرکار خانم روحی و جناب آقای مهندس نظریبگی قدردانی به عمل آید. نگارندگان، همچنین از اساتید بزرگوار، جناب آقای دکتر سیدمحسن حبیبی، جناب آقای دکتر محسن سرتیبی‌پور و نیز جناب آقای دکتر محمد سلیمانی - که با راهنمایی‌های ارزشمند خود برغناهی کار افزودند - تشکر ویژه می‌نمایند. پیمایش‌های میدانی با همراهی سرکار خانم مهندس غف‌السادات موسوی و آقای مهندس پاک‌نوش رضضانی، ترسیم نقشه‌ها به همت خانم مهندس مریم احمدی و آقای مهندس مهدی نجفی و ترسیم برخی از دیاگرام‌ها توسط خانم مهندس زهرا ابراهیمی انجام شده است. تکمیل برخی از جداول اطلاعاتی در استان مازندران، به یاری خانم‌ها مهندس فائزه فضلی‌خانی، مهندس نازنین غلامی، مهندس مریم الله‌داد، مهندس پرنیان مداحی و آقای مهندس احسان مسعود انجام شده است. از یاری همه‌ی همکاران، کمال تشکر را دارد. همچنین، از همکاری سرکار خانم مهندس مهری عباسی کمردی، در فرآیند پیش‌برد تحقیق، قدردانی به عمل می‌آید. از یاری همه‌ی همکاران، کمال تشکر را دارد. در پایان، از مساعدت‌ها و همراهی‌های مسؤولین و کارشناسان محترم بنیاد مسکن انقلاب اسلامی در استان مازندران، همچنین، مردم خوب روستاهای این استان، که با مهربانی، گروه تحقیق را حین برداشته‌های میدانی به گرمی پذیرفته و با خوی گرم و مهمان‌نواز خود، موجبات پیشبرد کار را فراهم نمودند، صمیمانه سپاس‌گزاری می‌شود. به امید آن که این طرح، بتواند نقشی هرچند ناچیز در آبادانی بیشتر روستاهای آن سرزمین، داشته باشد.

کتاب حاضر، در چهار فصل و سه ضمیمه تهیه شده است. فصل اول، اختصاص به تبیین مبانی نظری پژوهش دارد. در این فصل، ابتدا مسأله‌ی تحقیق تشریح شده و تلاش شده است که در خلال آن، به هدف‌ها، سؤالات و دستاوردهای تحقیق نیز اشاره شود. پس از آن، مفاهیم اصلی تحقیق، همچون مسکن و محیط کالبدی روستا، تعریف شده است. مرور پیشینه‌ی تحقیق، قسمت دیگر این فصل را تشکیل می‌دهد. در نهایت، بر اساس نتایج مطالعات، به تبیین رویکرد و روش این پژوهش پرداخته شده است. فصل دوم، اختصاص به تبیین مؤلفه‌های مؤثر بر شکل‌گیری مسکن روستایی در استان مازندران و انتخاب روستاهای نمونه بر این اساس دارد. لذا، در قسمت اول، به تبیین این مؤلفه‌ها در قالب مطالعات محیطی، شامل جغرافیای طبیعی و جغرافیای انسانی، پرداخته شده است. پس از آن، بر اساس نتایج حاصل از مطالعات محیطی، جامعه‌ی آماری طبقه‌بندی شده و روستاهای نمونه، انتخاب شده است. در فصل سوم، یافته‌های حاصل از مطالعات میدانی، ارائه شده و با تجزیه و تحلیل اطلاعات حاصل از پیمایش‌های میدانی، گونه‌های مسکن روستایی، معرفی شده است. در این بخش، نخست به بافت، سپس به واحد همسایگی و در نهایت، واحد مسکونی، پرداخته شده است. در فصل چهارم، ضوابط و احکام طراحی مسکن روستایی در استان، بر اساس نتایج حاصل از مطالعات، در سه سطح بافت، واحد همسایگی و واحد مسکونی، ارائه شده است. در نهایت، نمونه‌ای از فرم‌های ثبت اطلاعات در برداشته‌های میدانی در پیوست اول و یک نمونه از جداول ارائه‌ی اطلاعات پیمایش‌های میدانی نیز، در پیوست دوم ارائه شده است. همچنین، جهت سهولت دسترسی خوانندگان محترم به مطالب مورد علاقه‌ی خود، فهرست اعلام در انتهای کتاب گنجانیده شده است. به امید آن که این کتاب، با تمام کاستی‌های خود، برای خوانندگان محترم، مفید باشد.

غزال راهب، عباس ترکشونند

تهران، ۱۳۹۳

۱۲	فهرست شکل‌ها
۱۶	فهرست نقشه‌ها
۱۶	فهرست جدول‌ها
۱۷	فهرست نمودارها

فصل اول، مبانی نظری

۱۹	۱. مسأله: مسکن روستایی، میراث یا ثروت؟
۲۲	۲. درباره‌ی مسکن روستایی
۲۴	۲.۱. مسکن روستایی
۲۵	۲.۱.۱. کالبد
۲۷	۲.۱.۲. رفتار
۲۷	۲.۱.۳. امتزاج کالبد و رفتار
۲۸	۲.۱.۴. ویژگی‌های مسکن روستایی
۳۰	۲.۱.۵. نتیجه
۳۱	۳. پیشینه‌ی تحقیق
۳۱	۳.۱. نگرش کالبدی
۳۴	۳.۲. نگرش غیرکالبدی
۳۵	۳.۳. نتیجه
۳۶	۴. رویکرد و روش

فصل دوم، بازخوانی بستر شکل‌گیری مسکن روستایی

۳۹	۱. ویژگی‌های محیط طبیعی
۴۰	۱.۱. موقعیت طبیعی
۴۰	۱.۲. ناهمواری
۴۳	۱.۳. اقلیم
۴۵	۱.۴. جغرافیای خاک
۴۶	۱.۵. جغرافیای آب
۴۶	۱.۶. زیست محیط
۴۷	۱.۷. راه

۴۸	۲. جغرافیای انسانی
۴۸	۲.۱. قومیت
۴۸	۲.۲. اقتصاد
۵۰	۲.۳. جغرافیای سیاسی
۵۱	۲.۴. فرهنگ
۵۲	۲.۵. سکونت
۵۳	۲.۶. جمعیت
۵۶	۲.۷. سیر تحول تاریخی در استان مازندران
۵۴	۲.۸. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۵۹	۳. نمونه‌گیری
۵۹	۳.۱. متغیرهای مستقل
۶۱	۳.۲. اطلاعات و آمار متغیرهای مستقل
۶۲	۳.۳. حجم نمونه
۶۳	۳.۴. طبقه‌بندی جامعه آماری و انتخاب نمونه‌ها
۶۴	۳.۵. نمونه‌گیری از واحدهای مسکونی
۶۵	۳.۵.۱. پارامترهای معرف گونه‌ها
۶۵	۳.۵.۲. روش برداشت میدانی و جمع‌آوری داده‌ها
۶۶	۳.۵.۳. اقلام اطلاعاتی
۶۷	۳.۵.۴. ابزار سنجش

فصل سوم، جمع‌بندی و تجزیه و تحلیل گونه‌های مسکن روستایی

۷۵	۱. بافت
۷۵	۱.۱. منطق شکل‌گیری بافت
۷۶	۱.۲. ساخت کالبدی - فضایی روستا
۷۶	۱.۲.۱. الگوی هندسی شکل‌گیری سکونتگاه
۷۷	۱.۲.۲. ریخت‌شناسی تراکم بافت
۷۸	۱.۲.۳. توپولوژی روستا
۷۹	۱.۲.۴. توزیع فضایی کاربریها
۷۹	۱.۲.۵. ساختار ارتباطی
۸۰	۱.۲.۶. توسعه روستا
۸۰	۱.۲.۷. مقاطع زمانی شکل‌گیری روستا
۸۱	۲. واحد همسایگی
۸۲	۳. واحد مسکونی
۸۲	۳.۱. فرایند ساخت و توسعه مسکن

۸۲	۳.۱.۱	ساخت
۸۳	۳.۱.۲	توسعه
۸۴	۳.۲	الگوی فضایی واحد مسکونی
۸۴	۳.۳	مشخصات کالبدی واحدهای مسکونی
۸۵	۳.۳.۱	واحدهای مسکونی دشتی
۱۰۱	۳.۳.۲	واحدهای مسکونی کوهپایه‌ای
۱۰۹	۳.۳.۳	واحدهای مسکونی کوهستانی، دامنه‌ی شمالی البرز
۱۱۲	۳.۳.۴	واحدهای مسکونی کوهستانی، بلده و کجور
۱۱۷	۳.۴	تمهیدات بکار رفته در جهت ایجاد شرایط آسایش اقلیمی
۱۱۹	۳.۵	شیوه‌های ساخت و مصالح
۱۱۹	۳.۵.۱	الگوی بومی
۱۲۶	۳.۵.۲	الگوی در حال گذار
۱۲۸	۳.۶	جزئیات کالبدی و تزئینات
۱۲۸	۳.۶.۱	در و پنجره
۱۲۹	۳.۶.۲	گنجه، رف و تاقچه
۱۳۰	۳.۶.۳	هواکش بام
۱۳۱	۳.۶.۴	فضای زیرشیروانی
۱۳۱	۳.۶.۵	عناصر تزئینی
۱۳۳	۳.۷	فضاهای معیشتی
۱۳۳	۳.۷.۱	فضاهای مرتبط با معیشت کشاورزی
۱۳۶	۳.۷.۲	فضاهای مرتبط با معیشت دامی
۱۳۷	۳.۷.۳	صنایع دستی
۱۳۸	۳.۸	فضاهای جنبی و خدماتی
۱۳۸	۳.۸.۱	انبار
۱۳۹	۳.۸.۲	فضاهای بهداشتی
۱۴۰	۴	معرفی نمونه‌ها
۱۴۰	۴.۱	گونه‌ی مسکن دشتی، روستای قور تیکلا
۱۴۲	۴.۲	گونه‌ی مسکن پای کوهی، روستای افراتخت
۱۴۰	۴.۳	گونه‌ی مسکن دشتی، روستای قور تیکلا
۱۴۸	۴.۴	گونه مسکن دشتی، روستای سنگ سرا
۱۴۶	۴.۵	گونه‌ی مسکن پای کوهی، روستای یاندشت
۱۴۷	۴.۶	گونه‌ی مسکن پای کوهی، روستای افراتخت
۱۴۹	۴.۷	گونه‌ی مسکن پای کوهی، روستای برسیبور
۱۵۱	۴.۸	گونه‌ی مسکن پای کوهی، روستای سوا
۱۵۲	۴.۹	گونه‌ی مسکن کوهستانی، روستای چمرکوه
۱۵۴	۴.۱۰	گونه‌ی مسکن کوهستانی، روستای بیجده‌نو

- ۴.۱۱. گونه‌ی مسکن کوهستانی، روستای کدیر..... ۱۵۵
۵. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری..... ۱۶۲
- ۵.۱. نقاط قوت: ویژگی‌های ارزشمند مسکن روستایی..... ۱۶۲

فصل چهارم، ضوابط و احکام

۱. بافت..... ۱۷۱
- ۱.۱. ساختار..... ۱۷۱
- ۱.۲. قطعات زمین..... ۱۷۱
- ۱.۳. سطح اشغال..... ۱۷۲
- ۱.۴. تراکم و طبقات..... ۱۷۳
۲. واحد مسکونی..... ۱۷۳
- ۲.۱. عرصه..... ۱۷۳
- ۲.۲. بنای مسکونی..... ۱۷۴
- ۲.۲.۱. خصوصیات کالبدی..... ۱۷۵
- ۲.۲.۲. فضاها..... ۱۷۷
- ۲.۲.۳. روابط و دسترسی فضاها..... ۱۸۰
- ۲.۳. حوزه‌ی خدماتی..... ۱۸۱
- ۲.۳.۱. تنورخانه..... ۱۸۱
- ۲.۳.۲. انبار..... ۱۸۱
- ۲.۳.۳. توالت..... ۱۸۱
- ۲.۴. حوزه‌ی معیشتی..... ۱۸۲
- ۲.۴.۱. کشاورزی..... ۱۸۲
- ۲.۴.۲. دامی..... ۱۸۲
- ۲.۴.۳. صنایع دستی..... ۱۸۴
- فهرست منابع..... ۱۷۱
- فهرست نام‌ها و مفاهیم..... ۱۷۱
- پیوست اول، نمونه فرم جمع‌آوری اطلاعات..... ۱۷۱
- پیوست دوم، نمونه فرم ثبت اطلاعات..... ۱۷۱

۲۲	شکل ۱. گونه‌ی هادی
۲۳	شکل ۲. فضا، روستای فشکور
۲۴	شکل ۳. چشم‌انداز، روستای آرود
۲۵	شکل ۴. ساخت، روستای آرود
۲۸	شکل ۵. نمودار شکل‌گیری مسکن روستایی
۴۰	شکل ۶. سیمای کلی استان مازندران
۴۲	شکل ۷. ارتفاعات البرز در منطقه کجور
۴۲	شکل ۸. گستردگی دشت با کاهش ارتفاعات البرز
۴۳	شکل ۹. تراکم سکونتگاه‌ها در حد فاصل ارتفاعات و دریا
۴۴	شکل ۱۰. شکل‌گیری سکونتگاه در دشت، در انتهای دیواره‌ی البرز
۵۱	شکل ۱۱. تقسیمات کشوری در محدوده استان مازندران در سال ۱۳۸۵
۶۸	شکل ۱۲. روستاهای نمونه در استان مازندران
۷۷	شکل ۱۳. سکونتگاه صفحه‌ای
۷۷	شکل ۱۴. مقطع یک روستای پای‌کوهی
۷۸	شکل ۱۵. مقطع یک روستای دشتی
۷۸	شکل ۱۶. روستای خطی
۷۸	شکل ۱۷. بافت پراکنده
۷۹	شکل ۱۸. روستای شکل‌گرفته بردامنه کوه
۸۱	شکل ۱۹. تعاملات اجتماعی در واحد همسایگی
۸۲	شکل ۲۰. واحد همسایگی در روستایی واقع در دشت
۸۲	شکل ۲۱. واحد همسایگی در روستای پای‌کوهی
۸۴	شکل ۲۲. گونه‌های اصلی توسعه
۸۴	شکل ۲۳. گونه‌های فضایی در واحدهای مسکونی
۸۶	شکل ۲۴. عرصه‌ی یک واحد مسکونی
۸۶	شکل ۲۵. استقرار بنا در عرصه
۸۷	شکل ۲۶. واحد مسکونی کشیده، روستای بالابیشه سر
۸۷	شکل ۲۷. خانه با هندسه مستطیل شکل کشیده، روستای نعمت آباد
۸۷	شکل ۲۸. گونه‌ی «یو» شکل، با پلکان میانی
۸۸	شکل ۲۹. پلکان در فضای نیمه باز، روستای آهک‌چال
۸۸	شکل ۳۰. پلکان در فضای نیمه باز، روستای گوهرکلا
۸۸	شکل ۳۱. پلکان خارجی، عمود بر راستای کشیدگی بنا
۸۹	شکل ۳۲. فضای زیرشیروانی
۸۹	شکل ۳۳. پله دسترسی به فضای زیرشیروانی
۸۹	شکل ۳۴. سقف شیب‌دار در خانه‌های جدید
۹۴	شکل ۳۵. اتاق مهمان، روستای یاندشت
۹۵	شکل ۳۶. ایوان
۹۵	شکل ۳۷. ایوان میانی (تالار)
۹۵	شکل ۳۸. گونه‌هایی از تالار در فضای مسکونی
۹۶	شکل ۳۹. نمونه‌ای از آشپزخانه، روستای جیسا دانیال

- شکل ۴۰. نمونه‌ای از یک آشپزخانه، یاندشت ۹۶
- شکل ۴۱. آشپزخانه در ایوان ۹۶
- شکل ۴۲. نمونه‌ای از نفار، روستای شیرکوه ۹۷
- شکل ۴۳. سقائفار، شیرکوه ۹۷
- شکل ۴۴. خانه با شکل یو، پهنه‌ی ۳ ۱۰۲
- شکل ۴۵. خانه با شکل «ال»، پهنه ۳ ۱۰۲
- شکل ۴۶. پلان خانه به شکل «یو»، روستای آبدانک ۱۰۲
- شکل ۴۷. پلان خانه‌ی «ال» شکل با ایوان محصور ۱۰۳
- شکل ۴۸. قرارگیری خانه روی شیب ۱۰۳
- شکل ۴۹. فضای زیرکرسی ۱۰۳
- شکل ۵۰. سقف شیب‌دار چهارطرفه، روستای لمره ۱۰۳
- شکل ۵۱. اتاق مهمان، روستای قاشق‌تراش محله ۱۰۸
- شکل ۵۲. اتاق، روستای برسیبور ۱۰۹
- شکل ۵۳. عرصه در روستاهای کوهستانی ۱۰۹
- شکل ۵۴. نمونه خانه یک طبقه واقع در کوهستان، روستای آرود ۱۰۹
- شکل ۵۵. واحد مسکونی نمونه کوهستانی، روستای چمرکوه ۱۱۰
- شکل ۵۶. بنای فاقد ایوان، پهنه‌ی کوهستانی ۱۱۰
- شکل ۵۷. قرارگیری بنا در شیب و استفاده از آن برای فضای دامی، ۱۱۰
- شکل ۵۸. پلان «یو» شکل، روستای فشکور ۱۱۱
- شکل ۵۹. واحد مسکونی واقع در شیب، روستای بی‌رجه ۱۱۲
- شکل ۶۰. الگوی عمومی خانه‌ها ۱۱۲
- شکل ۶۱. ایوان در مناطق کوهستانی ۱۱۲
- شکل ۶۲. سیمای روستایی در نزدیکی بلده ۱۱۲
- شکل ۶۳. اتاق در پهنه‌ی کوهستانی بلده و کجور ۱۱۲
- شکل ۶۴. بازشو، خانه‌ی روستایی در یوش ۱۱۳
- شکل ۶۵. هواکش بام ۱۱۷
- شکل ۶۶. خانه‌ای در منطقه‌ی کوهستانی و سرد استان مازنداران ۱۱۸
- شکل ۶۷. نصب پرده در ایوان ۱۱۸
- شکل ۶۸. کرسی سنگی، روستای آهک‌چال ۱۱۹
- شکل ۶۹. کرسی تیر و ستونی ۱۱۹
- شکل ۷۰. جزئیات انواع اتصالات پایه در منطقه دشت ۱۲۰
- شکل ۷۱. دیوار سنگی با کلاف چوبی ۱۲۰
- شکل ۷۲. دیوار ریسی ۱۲۰
- شکل ۷۳. سازه‌ی ریسی ۱۲۰
- شکل ۷۴. پنجره در دیوار ریسی ۱۲۱
- شکل ۷۵. ترکیب سازه‌ی زیگالی و ریسی ۱۲۱
- شکل ۷۶. پنجره در دیوار ریسی ۱۲۱
- شکل ۷۷. نمونه‌ی دیوار زیگالی ۱۲۱
- شکل ۷۸. سازه‌ی زیگالی ۱۲۱
- شکل ۷۹. دیوار زیگالی، با ترک‌های بلند ۱۲۲
- شکل ۸۰. بدنه‌ی تیر و ستونی ایوان، ۱۲۲

۱۲۲	شکل ۸۱. کوماچه سر (سرستون)
۱۲۲	شکل ۸۲. شیرسر
۱۲۳	شکل ۸۳. تیرریزی سقف در اتاق
۱۲۳	شکل ۸۴. لمبه کوبی
۱۲۵	شکل ۸۵. انواع مصالح پوشش سقف
۱۲۵	شکل ۸۶. نمونه‌ای از سازه‌ی سقف دو سوبه
۱۲۶	شکل ۸۷. اتصال کف بنا به ستون‌های کرسی
۱۲۶	شکل ۸۸. اتصال تیر و ستون
۱۲۷	شکل ۸۹. الگوی در حال گذار
۱۲۸	شکل ۹۰. ساخت‌وساز جدید با اسکلت بتنی
۱۲۸	شکل ۹۱. اتصالات در سازه‌ی بیج و مهره‌ای
۱۲۸	شکل ۹۲. نمای داخلی پنجره
۱۲۹	شکل ۹۳. طاقچه
۱۲۹	شکل ۹۴. پنجره و گنجه در اتاق
۱۲۹	شکل ۹۵. رف
۱۲۹	شکل ۹۶. در و پنجره
۱۲۹	شکل ۹۷. عناصر اتاق
۱۳۰	شکل ۹۸. انواع معمول پنجره‌های روستایی
۱۳۰	شکل ۹۹. انواع معمول در در خانه‌های روستایی
۱۳۱	شکل ۱۰۰. استفاده از فضای زیرشیروانی، به عنوان انبار
۱۳۱	شکل ۱۰۱. طرح نرده
۱۳۱	شکل ۱۰۲. نرده‌های کنار پله
۱۳۲	شکل ۱۰۳. استفاده از رنگ برای تزئین
۱۳۲	شکل ۱۰۴. استفاده متداول از رنگ آبی برای قاب پنجره
۱۳۲	شکل ۱۰۵. سرستون
۱۳۲	شکل ۱۰۶. کوماچه سر
۱۳۲	شکل ۱۰۷. تزئینات پنجره
۱۳۲	شکل ۱۰۸. گل و رخیام
۱۳۳	شکل ۱۰۹. برش یک کندوج
۱۳۴	شکل ۱۱۰. کندوج در میان شالیزار
۱۳۴	شکل ۱۱۱. کندوج با دیوار ریسی
۱۳۴	شکل ۱۱۲. جزئیات اتصال ستون به کف انبار
۱۳۴	شکل ۱۱۳. انبار و پارکینگ
۱۳۴	شکل ۱۱۴. پارکینگ تراکتور
۱۳۵	شکل ۱۱۵. فضای چند منظوره
۱۳۵	شکل ۱۱۶. باغچه
۱۳۶	شکل ۱۱۷. طویله در طبقه همکف بنا
۱۳۶	شکل ۱۱۸. فضای داخلی طویله
۱۳۷	شکل ۱۱۹. شکل‌گیری طویله در شیب
۱۳۷	شکل ۱۲۰. فضای نگهداری دام در مراتع
۱۳۷	شکل ۱۲۱. طویله با سازه ریسی

- شکل ۱۲۲. انبار علوفه در فضای زیر سقف ۱۳۷
- شکل ۱۲۳. لانه‌ی پرندگان ۱۳۸
- شکل ۱۲۴. فضای نگهداری پرندگان در محوطه ۱۳۸
- شکل ۱۲۵. فضای زیر کرسی و زیر پله، به عنوان انبار ۱۳۸
- شکل ۱۲۶. انبار و تنورخانه ۱۳۸
- شکل ۱۲۷. انبار و پارکینگ در محوطه ۱۳۸
- شکل ۱۲۸. دسترسی به انبار، در روستاهای کوهستانی ۱۳۹
- شکل ۱۲۹. سرویس بهداشتی در عرصه ۱۳۹
- شکل ۱۳۰. شستشو لباس و ظروف در عرصه ۱۳۹
- شکل ۱۳۱. مکان‌یابی سرویس بهداشتی در عرصه ۱۳۹
- شکل ۱۳۲. نمای کلی گونه ۱۴۰
- شکل ۱۳۳. حوزه‌ی تفکی کشته‌ی معیشتی ۱۴۰
- شکل ۱۳۴. نمای کلی واحد مسکونی ۱۴۲
- شکل ۱۳۵. پلان محوطه، واحد مسکونی دشتی ۱۴۲
- شکل ۱۳۶. نمای اصلی واحد مسکونی، پهنه‌ی دشتی ۱۴۴
- شکل ۱۳۷. پلان محوطه واحد مسکونی دشتی ۱۴۴
- شکل ۱۳۸. پلان همکف، واحد مسکونی دشتی ۱۴۴
- شکل ۱۳۹. نمای اصلی، واحد مسکونی دشتی ۱۴۴
- شکل ۱۴۰. مقطع عرضی، واحد مسکونی دشتی ۱۴۴
- شکل ۱۴۱. نمای اصلی واحد مسکونی، پهنه‌ی دشتی ۱۴۵
- شکل ۱۴۲. پلان محوطه واحد مسکونی دشتی، روستای تهمتن کلا ۱۴۵
- شکل ۱۴۳. پلان واحد مسکونی دشتی، روستای تهمتن کلا ۱۴۵
- شکل ۱۴۴. نمای واحد مسکونی دشتی، روستای تهمتن کلا ۱۴۵
- شکل ۱۴۵. مقطع واحد مسکونی دشتی، روستای تهمتن کلا ۱۴۵
- شکل ۱۴۶. نمای اصلی واحد مسکونی ۱۴۶
- شکل ۱۴۷. پلان محوطه واحد مسکونی دشتی، روستای شاه‌بند ۱۴۶
- شکل ۱۴۸. پلان همکف واحد مسکونی دشتی، روستای شاه‌بند ۱۴۶
- شکل ۱۴۹. نمای اصلی واحد مسکونی دشتی، روستای شاه‌بند ۱۴۶
- شکل ۱۵۰. مقطع واحد مسکونی دشتی، روستای شاه‌بند ۱۴۶
- شکل ۱۵۱. نمای کلی واحد مسکونی دشتی، روستای فوتم سفلی ۱۴۷
- شکل ۱۵۲. پلان محوطه واحد مسکونی دشتی، روستای فوتم سفلی ۱۴۷
- شکل ۱۵۳. پلان واحد مسکونی دشتی، روستای فوتم سفلی ۱۴۷
- شکل ۱۵۴. نمای واحد مسکونی دشتی، روستای فوتم سفلی ۱۴۷
- شکل ۱۵۵. مقطع واحد مسکونی دشتی، روستای فوتم سفلی ۱۴۷
- شکل ۱۵۶. عرصه، واحد مسکونی دشتی ۱۴۸
- شکل ۱۵۷. چیدمان عرصه در واحد مسکونی دشتی، روستای سنگ‌سرا ۱۴۸
- شکل ۱۵۸. باغ در عرصه‌ی واحد مسکونی ۱۴۸
- شکل ۱۵۹. انبار وسایل و تجهیزات کشاورزی و پارکینگ ۱۴۸
- شکل ۱۶۰. راهرو میانی در واحد مسکونی پای کوهی، روستای یاندشت ۱۵۱
- شکل ۱۶۱. پلان محوطه واحد مسکونی پای کوهی، روستای یاندشت ۱۵۱
- شکل ۱۶۲. پلان همکف واحد مسکونی پای کوهی، روستای یاندشت ۱۵۱

شکل ۱۶۳. نمای واحد مسکونی پای کوهی، روستای یاندشت	۱۵۱
شکل ۱۶۴. مقطع واحد مسکونی پای کوهی، روستای یاندشت	۱۵۱
شکل ۱۶۵. سیمای واحد مسکون کوهپایه‌ای، افراتخت	۱۵۲
شکل ۱۶۶. عرصه‌ی واحد مسکونی پای کوهی، افراتخت	۱۵۲
شکل ۱۶۷. عرصه‌ی واحد مسکونی پای کوهی، برسیبور	۱۵۴
شکل ۱۶۸. حمام و توالت در عرصه	۱۵۴
شکل ۱۶۹. نمای اصلی واحد مسکونی پای کوهی، روستای سوا	۱۵۶
شکل ۱۷۰. پلان محوطه واحد مسکونی پای کوهی، روستای سوا	۱۵۶
شکل ۱۷۱. پلان واحد مسکونی پای کوهی، روستای سوا	۱۵۶
شکل ۱۷۲. نمای واحد مسکونی پای کوهی، روستای سوا	۱۵۶
شکل ۱۷۳. مقطع واحد مسکونی پای کوهی، روستای سوا	۱۵۶
شکل ۱۷۴. نمای اصلی واحد مسکونی کوهستانی، روستای چمرکوه	۱۵۷
شکل ۱۷۵. پلان محوطه واحد مسکونی کوهستانی، روستای چمرکوه	۱۵۷
شکل ۱۷۶. عرصه واحد مسکونی کوهستانی، روستای چمرکوه	۱۵۷
شکل ۱۷۷. نمای اصلی واحد مسکونی کوهستانی، روستای بیجده‌نو	۱۵۹
شکل ۱۷۸. پلان محوطه واحد مسکونی کوهستانی، روستای بیجده‌نو	۱۵۹
شکل ۱۷۹. پلان واحد مسکونی کوهستانی، روستای بیجده‌نو	۱۵۹
شکل ۱۸۰. نمای واحد مسکونی کوهستانی، روستای بیجده‌نو	۱۵۹
شکل ۱۸۱. مقطع واحد مسکونی کوهستانی، روستای بیجده‌نو	۱۵۹
شکل ۱۸۲. واحد مسکونی کوهستانی، کدیر	۱۶۰
شکل ۱۸۳. طویله که به انبار تبدیل شده است	۱۶۰
شکل ۱۸۴. فرم برداشت اطلاعات روستا	۱۹۳
شکل ۱۸۵. فرم برداشت اطلاعات واحدهای مسکونی	۱۹۴

فهرست نقشه‌ها

نقشه ۱. موقعیت استان مازندران در کشور	۴۰
نقشه ۲. تقسیمات داخلی استان مازندران	۵۰
نقشه ۳. ترکیب‌بندی قومی در استان مازندران	۶۱
نقشه ۴. کاربری اراضی در استان مازندران	۶۳
نقشه ۵. پراکندگی روستاهای نمونه براساس قومیت در استان مازندران	۶۵

فهرست جدول‌ها

جدول ۱. جدول تراکم نسبی آبادی های دارای سکنه و جمعیت روستایی استان مازندران در سال ۱۳۸۱	۵۴
جدول ۲. توزیع روستاهای استان بر حسب طبقات جمعیتی در سال ۱۳۸۱	۵۴
جدول ۳. مقایسه بین جمعیت روستایی شهرستان‌های مختلف استان	۵۵

- نمودار ۱. روابط فضایی در پهنه‌ی دشتی ۸۶
- نمودار ۲. دیاگرام ارتباط افقی مستطیل شکل یک طبقه ۹۰
- نمودار ۳. دیاگرام ارتباط افقی مستطیل شکل یک طبقه (با فضای خالی میانی) ۹۰
- نمودار ۴. دیاگرام ارتباط افقی مستطیل شکل یک طبقه، باتالار ۹۱
- نمودار ۵. دیاگرام ارتباط افقی مستطیل شکل دوطبقه (با کاربری مسکونی در هر دوطبقه) ۹۲
- نمودار ۶. دیاگرام ارتباط افقی یک طبقه «ال» شکل ۹۳
- نمودار ۷. روابط فضایی در واحد مسکونی، پهنه یک ۹۳
- نمودار ۸. گونه دشتی یک طبقه مستطیل (۱د) ۹۸
- نمودار ۹. گونه دشتی یک طبقه مستطیل شکل با فضای باز میانی (۲د) ۹۸
- نمودار ۱۰. گونه دشتی دوطبقه مستطیل شکل با پله خارجی (۴د) ۹۹
- نمودار ۱۱. گونه دشتی دوطبقه مستطیل شکل با فضای باز میانی (۵د) ۱۰۰
- نمودار ۱۲. گونه دشتی یک طبقه ال شکل (۳د) ۱۰۱
- نمودار ۱۳. دیاگرام ارتباط افقی گونه‌ی «ال» شکل یک طبقه ۱۰۴
- نمودار ۱۴. دیاگرام ارتباط افقی گونه «یو» شکل یک طبقه ۱۰۴
- نمودار ۱۵. دیاگرام ارتباط افقی گونه مستطیل شکل دوطبقه با پله داخلی (کاربری مسکونی در هر دوطبقه) ۱۰۵
- نمودار ۱۶. دیاگرام ارتباط افقی گونه مستطیل شکل دوطبقه با پله داخلی، کاربری مسکونی در هر دوطبقه ۱۰۶
- نمودار ۱۷. دیاگرام ارتباط افقی گونه مستطیل شکل دوطبقه با پله خارجی، با کاربری مسکونی در طبقه اول و دامی در طبقه دوم ۱۰۷
- نمودار ۱۸. روابط اجزا در خانه‌های روستایی یک طبقه، کوهپایه ۱۰۸
- نمودار ۱۹. روابط اجزا در خانه‌های روستایی دوطبقه، کوهپایه ۱۰۸
- نمودار ۲۰. روابط اجزا در خانه‌های روستایی دوطبقه، کوهپایه ۱۰۸
- نمودار ۲۱. ارتباط افقی گونه مستطیل شکل یک طبقه، کوهستان ۱۱۱
- نمودار ۲۲. روابط اجزا در واحدهای مسکونی یک طبقه، پهنه کوهستانی ۱۱۱
- نمودار ۲۳. روابط اجزا در واحدهای مسکونی دوطبقه، پهنه کوهستانی ۱۱۱
- نمودار ۲۴. گونه‌ی کوهپایه‌ای و کوهستانی یک طبقه «یو» شکل ۱۱۴
- نمودار ۲۵. گونه کوهپایه‌ای و کوهستانی یک طبقه و دوطبقه با سقف مسطح ۱۱۵
- نمودار ۲۶. گونه کوهپایه‌ای و کوهستانی دوطبقه مستطیل ۱۱۵
- نمودار ۲۷. گونه کوهستانی یک طبقه مستطیل فشرده و مربع ۱۱۶
- نمودار ۲۸. گونه کوهپایه‌ای و کوهستانی یک طبقه ال شکل (ک ۱) ۱۱۶
- نمودار ۲۹. مقطع انواع دیوارهای رایج در استان مازندران ۱۲۴
- نمودار ۳۰. روابط فضایی عناصر مستقر در عرصه ۱۵۲
- نمودار ۳۱. روابط در عرصه‌ی واحدی مسکونی کوهپایه‌ای، برسپور ۱۵۴